

عنوان مقاله الگویابی مقابله با آسیب های فردی و اجتماعی بر اساس آیات و روایات

نویسندگان امیر اخوت

مقدمه

درباره موضوع آسیب و اختلال در مفهوم کلی و عمومی، واژه های متعددی در قرآن کریم و روایات استفاده شده است از جمله، واژه های ضرر، بلا، آفت، نقص، مرض، سوء، فساد و فتنه؛ که هر یک از زوایه ای به موضوع آسیب اشاره دارند. و همچنین واژه هایی به بیان آثار این آسیب ها می پردازند مانند خزی، دمر، سفه و ...

همچنین در گروه مقابل آسیب ها، واژه هایی قرار دارند که به بیان کمالات و دوری از نقص ها و اختلالات اشاره دارند از جمله واژه های نفع، عافیت، کمال، حسن و صلاح .

با توجه به واژه های مذکور، می توان گفت بسیاری از سور قرآن کریم به موضوع آسیب های فردی و اجتماعی پرداخته اند. و اما آنچه شایسته است تبیین شود، این مطلب است که در محور مرکزی آسیب ها واژه کلیدی کفر و شرک؛ و در محور مقابل، واژه کلیدی امن و ایمان به طور مشخص قرار دارد، به طوری که آسیب ها، اختلالات و شرور؛ از کفر، و خیرات از ایمان ناشی می شوند، (سوره مبارکه محمد، آیات ۱ و ۲) ضمن اینکه هر یک از این دو محور اصلی و واژه کلیدی، لوازم و آثاری دارند که در سوره های قرآن کریم، به آنها پرداخته شده است.

بنابراین، موضوع دنیا و آخرت، و راهکارهای خلاصی از شرور آن و یا مدیریت آسیب های آن، شایسته است مورد کنکاش قرار گیرد و بر اساس احادیث مربوط تحلیل و واکاوی شود.

از این رو یکی از روایاتی که محور بحث این پژوهش قرار می گیرد، حدیث معروف امام کاظم علیه السلام به هشام است: **الإمامُ الكاظمُ عليه السلام: إنَّ لِقَمَانَ قَالَ لِإِبْنِهِ: ..... إِنَّ الدُّنْيَا بَحْرٌ عَمِيقٌ، قَدْ غَرِقَ فِيهَا عَالَمٌ كَثِيرٌ، فَلْتَكُنْ سَفِينَتَكَ فِيهَا تَقْوَى اللَّهِ وَ حَشْوَهَا الْإِيمَانَ وَ شِرَاعُهَا التَّوَكُّلُ، وَ قِمَمُهَا الْعَقْلُ، وَ دَلِيلُهَا الْعِلْمُ، وَ سَكَّانُهَا الصَّبْرُ: لِقَمَانَ بِهِ فَرَزَنْدَش فَرَمُود: ..... پسر جانم دنیا دریائی است ژرف، بسیار جهانی در آن غرقه شده، باید در آن به کشتی تقوای خدانشینی و آن کشتی را از ایمان پر کنی و بادبانش از توکل برافرازی، ناخدای آن خرد، و رهنمای آن دانش باشد و لنگری از شکیبائی برایش بسازی. (کلینی، کمره ای، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۴۹۱)**

از این رو به تحلیل حدیث فوق می پردازیم، سپس در آیات قرآن کریم نظارت این حدیث شریفه بررسی می شود و سپس با بررسی مؤلفه های آن در دیگر روایات، به توضیح و تبیین مفاهیم و چگونگی کارکرد آنها می پردازیم.

روش

روش به کار گرفته شده در این مقاله، روش کتابخانه ای است که پس از بیان آیات و روایات به تحلیل آنها و نتیجه گیری از مفاد آنها و ربط آنها با موضوع مورد بحث پرداخته می شود. به این ترتیب که آیات و روایات مربوطه ذکر، و سپس ذیل عنوان تحلیل، گزاره های آن ها بررسی و تحلیل می شود و سپس در پایان کار و ذیل عنوان نتیجه گیری ارتباط آن ها تبیین می شود.

یافته ها و نتایج

با مطالعه روایات مربوطه، می توان رابطه تقوا و نجات و کامیابی و فرایند آن را اینگونه بیان کرد که تقوا، باعث می شود انسان شهوات را ترک کند و از وابستگی های دنیا رها شود و در قلعه ای تسخیرناپذیر درآید؛ بدین ترتیب، انواع آسیب ها و شرور پنهان و آشکار و جهالت ها و ناپینائی های باطن از او دور می شود. در چنین موقعیتی دینداری اش اصلاح می گردد، به هدایت و مرزهای عصمت و در نهایت به فوز و کامیابی و نجات می رسد.

با مطالعه روایات مربوطه، می توان رابطه ایمان و نجات و کامیابی و فرایند آن را اینگونه بیان کرد که ایمان، شرایط و ارکانی دارد، ضمن اینکه چه بسا در قلوب مؤمنین هنوز به پایداری و استقرار کامل نرسیده است؛ پس در صورتی که این ایمان مستقر شود و به لوازمش عمل گردد، ارکانش تحقق می یابد و آثارش که همانا نجات از آسیب های فردی و اجتماعی است اجرا می شود. پس صبر، یقین، جهاد و عدل؛ چهار رکن ایمان هستند که هر یک، چهار مؤلفه دارند که در نمودار فوق به همراه آثار مربوطه ذکر شده است.

با مطالعه روایات مربوطه، می توان رابطه توکل و کامیابی و فرایند آن را اینگونه بیان کرد که توکل، باعث جلب نصرت الهی می گردد و در نتیجه، سختی ها آسان و امور زندگی فردی و اجتماعی سامان می یابد. البته توجه به معنای صحیح توکل در حدیث آخر، لازم است، ضمن اینکه شادکامی و خوشنودی در تمامی حالات، یکی از آثار مهم آن به شمار می رود.

با مطالعه روایات مربوطه، می توان رابطه عقل و علم و کامیابی و فرایند آن را اینگونه بیان کرد که عقل، محتاج نور علم است؛ و برترین مخلوق خدا و ملاک ثواب و عقاب و نیروی تشخیص خیر و شر است؛ چنین عقلی سرچشمه تمامی خیرات است؛ با عقل است که می توان خدا را شناخت و به او رسید و در این راه، از حکمت ها بهره برد و تجملات و گناهان را ترک کرد؛ عقل به دنبال امور باقی می گردد و از هر امر فانی روی برمی گرداند و از هر آلودگی ظاهری و باطنی، فرد را پاک می کند و برای خود و جامعه امنیت ایجاد می کند و درجات فرد را افزایش می دهد و به قرب الهی نزدیک می کند.

با مطالعه روایات مربوطه، می توان رابطه صبر و کامیابی و فرایند آن را اینگونه بیان کرد که صبر باعث دفع ناخوشی ها و رسیدن به برنامه ها و اهداف می شود. در واقع صبر، به مانند دو بال عمل می کند که یکی از این بال ها بدی ها را دفع می کند و بال دیگر در کسب خوبی ها انسان را کمک می کند. مدیریت شهوات یکی از مهم ترین لوازم صبر است و انتظار مرگ، صبوری سازنده است که باعث می شود انسان در کسب خیرات انگیزه بیشتری پیدا کند.

بحث و نتیجه گیری

از مجموعه مباحث ارائه شده به دست می آید که برای مدیریت آسیب ها، در ساحت فردی و اجتماعی، نیازمند مؤلفه هایی هستیم که این ها را در یک ساختاری گردآوریم تا به تنهایی و در ارتباط با هم، اولاً باعث پیشگیری و دفع این آسیب ها شوند و ثانياً در صورت ایجاد آسیب، درمان شوند. بدین ترتیب با عناصر کلیدی تقوا، ایمان، توکل، عقل، علم و صبر مواجه هستیم. هر یک از اینها اگر در ساختار فکری و عملی یک انسان قرار بگیرند، او را نه تنها در برابر آسیب ها بیمه می کند بلکه حرکت او را به سمت کمالات تضمین می نماید. و انواع بحران ها و آسیب ها و انحرافات نمی تواند او را به گرداب خود بکشاند؛ چرا که قلعه ای مستحکم به نام تقوا دارد و عقلی که به مدد علم، تاریکی ها را می شکافد و صبوری که آسیب ها را پس می زند و توکلی که انگیزه می دهد و نمی گذارد موتور پیشران این کشتی نجات متوقف شود.

منابع

- قرآن کریم
ابن بابویه، محمد بن علی؛ جعفری، یعقوب (۱۳۸۲)، الخصال، چاپ اول، قم، نسیم کوثر
آقا جمال خوانساری، محمد بن حسین (۱۳۶۶)، شرح آقا جمال خوانساری بر غرر الحکم و درر الکلم، چاپ چهارم، تهران، دانشگاه تهران
تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد (۱۴۱۰ هـ.ق)، غررالحکم و درر الکلم، چاپ دوم، قم، دارالکتب الاسلامی
سایت قرآن واژه وابسته به مدرسه دانشجویی قرآن و عترت و استفاده از کتاب های التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، سیدحسن مصطفوی و مفردات راغب اصفهانی به آدرس: <http://www.quranvajah.ir/site/index>
شریف الرضی، محمد بن حسین؛ دشتی، محمد (۱۳۷۹)، نهج البلاغه، چاپ اول، قم، مشهور طباطبایی، سید محمد حسین؛ سید محمد باقر موسوی همدانی (۱۳۷۴)، ترجمه تفسیر المیزان، چاپ پنجم، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه قم
کلینی، محمد بن یعقوب، مترجم: کمره ای (۱۳۷۵)، اصول الکافی، چاپ سوم، قم، اسوه.
کلینی، محمد بن یعقوب؛ اژیر، حمیدرضا (۱۳۸۱)، بهشت کافی / ترجمه روضه کافی، چاپ اول، قم، سرور
کلینی، محمد بن یعقوب؛ مصطفوی، سید جواد (۱۳۶۹)، أصول الکافی، چاپ اول، تهران، کتاب فروشی علمیه اسلامیة
کلینی، محمد بن یعقوب؛ کمره ای، محمد باقر (۱۳۷۵)، أصول الکافی، چاپ سوم، قم، اسوه
مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی (۱۴۰۳)، بحار الأنوار (ط- بیروت)، چاپ دوم، بیروت، دار احیاء التراث العربی

